

Μακεδονικά

Τόμ. 20, Αρ. 1 (1980)

Ένας δουξ Θεσσαλονίκης μη συνταυτισμένος μέχρι τώρα: ο Δαβίδ Κομνηνός, και οι Θεσσαλονικιώτες κατά την πολιορκία της Θεσσαλονίκης από τους Νορμανδούς (1185)

Κωνσταντίνος Βαρζός

doi: [10.12681/makedonika.399](https://doi.org/10.12681/makedonika.399)

Copyright © 2014, Κωνσταντίνος Βαρζός

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Βαρζός Κ. (1980). Ένας δουξ Θεσσαλονίκης μη συνταυτισμένος μέχρι τώρα: ο Δαβίδ Κομνηνός, και οι Θεσσαλονικιώτες κατά την πολιορκία της Θεσσαλονίκης από τους Νορμανδούς (1185). *Μακεδονικά*, 20(1), 30–47. <https://doi.org/10.12681/makedonika.399>

ΕΝΑΣ ΔΟΥΞ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΜΗ ΣΥΝΤΑΥΤΙΣΜΕΝΟΣ
ΜΕΧΡΙ ΤΩΡΑ: Ο ΔΑΒΙΔ ΚΟΜΝΗΝΟΣ, ΚΑΙ ΟΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΙΩΤΕΣ,
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΝΟΡΜΑΝΔΟΥΣ (1185)

Ὁ Δαβίδ Κομνηνός* (γένν. περί τὸ 1135 — † πρὶν τὸ 1201/2). Ὁ Δαβίδ¹ Κ., γιὸς τοῦ Ἀλέξιου Κ. καὶ τῆς Κατάνης τῆς Γεωργίας², γεννήθηκε περί τὸ

* Κ. = Κομνηνός ἢ Κομνηνή.

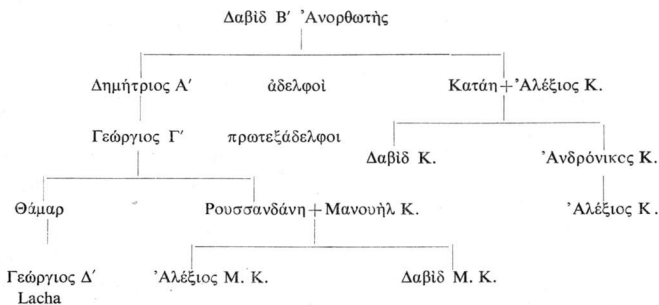
1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ μητρὸς πάππου τοῦ Δαβίδ Β' τοῦ Ἀνορθωτῆ, βασιλέα τῆς Γεωργίας (1089-1125).

2. Τὸ πὺς ὁ Δαβίδ Κ. ἦταν γιὸς τοῦ Ἀλέξιου Κ. καὶ τῆς Κατάνης τῆς Γεωργίας βγαίνει ἀπ' αὐτὰ ἐδῶ τὰ στοιχεῖα: 1) τὸ ὄνομα Δαβίδ γιὰ πρώτη φορά τὸ συναντᾶμε στοὺς Κομνηνοὺς· ποιοὺς ἄλλους Κ. μπορεῖ νὰ ἦταν ὁ δειλὸς καὶ ἀπόλεμος ἀριστοκράτης ἀπ' τὸ φερόνυμο τοῦ ἐκ μητρὸς πάππου του, τὸ δούκα Θεσσαλονίκης Δαβίδ Κ.; 2) Ὁ Δαβίδ Κ. «σκέπαζε τὸ κεφάλι του κατὰ τρόπο ἰβηρικόν, μὲ ἓνα λεπτὸ κόκκινον πῖλον». «Οἱ βάρβαροι (Γεωργιανοὶ) αὐτὸν ἐδῶ τὸν πῖλον κατασκεύαζαν καὶ τὸν ἐνδύμαζαν μὲ ἓνα εἰδικὸ ὄνομα· ἦταν πολὺ πτυχος καὶ μαζεμένος πρὸς τὰ κάτω κατὰ τὴν ὑπόλοιπην περίθεσιν, καὶ κατὰ τὸ πρόσωπον ξανοιγόμενον γιὰ νὰ τὸ προφυλάξῃ ἀρκετὰ ἀπ' τὴς ἀχτίδες τοῦ ἡλίου», βλ. Εὐστάθιον Θεσσαλονίκης, Ἔλωσις, ἐκδ. Κυριακίδου, σ. 82., καὶ ἐκδ. Βονν, σ. 440. Δὲν πρέπει ἐδῶ νὰ δοῦμε πὺς ὁ Δαβίδ Κ. μεταχειριζόμενος γεωργιανὸν κάλυμμα τοῦ κεφαλίου, γιὰτὶ ἦταν ἓνας ἐγγονὸς τοῦ βασιλέα τῆς Γεωργίας Δαβίδ Β'; Ἴσως μάλιστα αὐτὲς οἱ ἀμφιβόσεις νὰ στέλνονταν στὸ Βυζάντιον ἀπ' τὴν αὐλὴ τῆς Γεωργίας, ἀπ' τὸ βασιλεῖα Δημήτριον (1125-1154/6), γιὸ τοῦ Δαβίδ Β' καὶ ἀδελφὸς τῆς Κατάνης τῆς Γεωργίας· στὴ συνέχεια δῶρα καὶ ἀμφιβόσεις θὰ στέλνονταν στὸν οἶκον τοῦ Ἀλέξιου Κ. καὶ μετὰ τὸ θάνατό του, στὴ χήρᾳ τοῦ Κατάνη, ἀπ' τὸ γιὸ καὶ διάδοχον τοῦ Δημήτριου, τὸ Γεώργιον Γ' (1154/6-1184), ἀνεψιὸ τῆς Κατάνης καὶ πρωτοξάδελφον τοῦ Δαβίδ Κ. 3) Αὐτὴ ἐδῶ ἡ Κατάνη τῆς Γεωργίας ἐπέζησε τοῦ Ἀλέξιου Κ. καθὼς μαθαίνομε ἀπ' τοὺς ἱστορικοὺς, ὅταν ὁ Ἀνδρόνικος (α') Κ. πληροφορήθηκε τὴν πολιτείαν τοῦ Δαβίδ Κ. κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Θεσσαλονίκης ἀπ' τοὺς Νορμανδοὺς, ἔπιασε τὴν μητέρα αὐτοῦ τοῦ τελευταίου καὶ τὸν ἀδελφόν του, τοὺς φυλάκισε μὲ ἀσθηρὴ φρουρήσιν καὶ ἀπειλῆσε νὰ τοὺς θανατώσῃ, βλ. Εὐστάθιον, Ἔλωσις, Κυρ., σ. 72, Βονν, σ. 430. Χωνιάτην, σ. 415. Ποία ἦταν αὐτὴ ἡ χήρα Κομνηνοῦ κι αὐτὸς ὁ Κομνηνὸς ποὺ φυλακίστηκαν ἀπ' τὸν Ἀνδρόνικον (α'); Ποία ἄλλη ἀπ' τὴν χήραν τοῦ Ἀλέξιου Κ., τὴν Κατάνη τῆς Γεωργίας, καὶ ἀπ' τὸν Ἀνδρόνικον Κ., τὸν ἀδελφόν τοῦ Δαβίδ Κ. 4) Ἀκόμη ἀπ' τοὺς ἱστορικοὺς μαθαίνομε πὺς ὁ Ἀνδρόνικος (α') εἶπε πὺς «ὁ Δαβίδ Κ. γεννήθηκε ἀπὸ μιὰ αἰσχρὴ γυναῖκα», «ἔστι ἐνομαζόμενος ἀπ' τὸ θυμὸν τοῦ τὴν τίμια ἐκείνην δέσποινα», γι' αὐτὸ καὶ ὁ Δαβίδ Κ. προτιμοῦσε ὅπου ἄλλου νὰ πάη, ἐκτὸς ἀπ' τὴν ΚΠολν, καὶ ὁ,τιδήποτε νὰ πάθῃ, παρὰ νὰ πέσῃ στὰ χέρια τοῦ Ἀνδρόνικου (α') ποὺ ἀπειλοῦσε νὰ τὸν τυφλώσῃ, βλ. Εὐστάθιον, Κυρ., σ. 70, Βονν, σ. 428-29.5) Μαθαίνομε ἐπίσης πὺς ὁ Ἀνδρόνικος (α') μισοῦσε τὸ Δαβίδ Κ., ὅπως καὶ τοὺς ἄλλους ποὺ κατάγονταν ἀπὸ ἀριστοκρατικὴ γενεά, καὶ ὁ Δαβίδ Κ. ἀναπό-

1135¹.

Γιὰ νὰ ἔκανε γάμο εἶναι μᾶλλον πιθανόν, ἀλλὰ δὲ μᾶς εἶναι γνωστὸ ἂν

δίδε κατὰ ἀνάλογο τρόπο τὸ μίσος», βλ. Εὐστάθιον, ἐνθ. ἀνωτ. Ποιὰ ἦταν ἡ τίμα ἀριστοκρατίσσης ποὺ ὑβρίζοταν ἀπ' τὸν Ἀνδρόνικο; ποιὰ ἄλλη ἀπ' τὴν Κατὰ τῆς Γεωργίας. Ποιὸς ἦταν αὐτός ὁ Δαβίδ Κ. ποὺ καταγόταν ἀπὸ «γενιὰ ποὺ ἔλαμπε»; ποιὸς ἄλλος ἀπ' τὸ γιὸ τοῦ Ἀλέξιου Κ., τοῦ γιου τῆς περιώνυμης πορφυρογέννητης Ἀννας Κ., τῆς κόρης τοῦ Ἀλέξιου (α') Κ. 6) Μαθαίνομε ἀκόμη πὼς γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ Δαβίδ Κ. μεσολαβοῦσε κοντὰ στὸν Ἀνδρόνικο (α') ὁ γιὸς αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, ὁ σεβαστοκράτορας Μανουὴλ Κ., βλ. Εὐστάθιον, Κυρ., σ. 70, Bonn, σ. 429. Ὁ Μανουὴλ Κ., καθὼς φαίνεται, εἶχε παντρευτὴ τὴ Ρουσσανδάνη (Roussandane) (βλ. προσωπογραφία Μανουὴλ Κ. στὴν ὑπὸ ἐκδοσὴ Γενεαλογία μου τῶν Κομνηνῶν, τ. Β', ἀριθ. 161, ὑποσ. 30-50) μιὰ ἀνεψιὰ ἀπὸ πρωτεζάδελο τοῦ Δαβίδ Κ.:

Ὅπως βλέπομε, καὶ ὁ Μανουὴλ Κ. εἶχε δώσει στὸ δευτερότοκο γιὸ τοῦ τὸ συνθη-
σμένο στὴ γεωργιανῇ αὐτῇ ὀνομα Δαβίδ. Ἔτσι ἐξηγεῖται ἡ ὑποστήριξη ποὺ παρείχε
ὁ Μανουὴλ Κ. στὸ Δαβίδ Κ. 7). Ἡ διοίκηση τῆς Θεσσαλονίκης ἀπ' τὸν Ἀλέξιο (α') Κ.
εἶχε δοθῇ στὸν οἶκο τοῦ Νικηφόρου Μελισσηνοῦ καὶ τῆς Εὐδοκίας Κ., βλ. Ἀνναν Κο-
μνηνῆν, I, σ. 89, ἐκδ. Leib. Φαίνεται πὼς στὸν καιρὸ τοῦ Μανουὴλ (α') Κ. ἡ διοίκηση τῆς
Θεσσαλονίκης δόθηκε στὸν οἶκο τοῦ Ἀλέξιου Κ. καὶ τῆς Κατὰ τῆς Γεωργίας, γι' αὐτὸ
καὶ συναντᾶμε δυὸ γιουὺς αὐτοῦ τοῦ ζεύγους, τὸ Δαβίδ Κ. καὶ τὸν Ἀνδρόνικο Κ., νὰ δια-
δέχονται ὁ ἕνας τὸν ἄλλο στὸ ἀξίωμα τοῦ δουκὸς Θεσσαλονίκης, βλ. Εὐστάθιον, Κυρ.,
σ. 14, κ.ἐ. Bonn, σ. 36 κ.ἐ. Χωνιάτην, σ. 386-87, 556. 8). Ἡ αἰτία γιὰ τὴν ὁποία οἱ ἱστορι-
κοὶ δὲ μᾶς εἶπαν καθαρά πὼς ὁ Δαβίδ ὁ ἐκ Κομνηνῶν, κατὰ τὸν Χωνιάτην., σ. 386,
ἦταν ἕνας γιὸς τοῦ Ἀλέξιου Κ. καὶ ἕνας ἐγγονὸς τῆς Ἀννας Κ. — ἐνῶ αὐτὸ μᾶς τὸ εἶπαν
γιὰ τὸν ἀδελφὸ τοῦ Ἀνδρόνικο Κ., βλ. Χωνιάτην, σ. 556 — εἶναι ποὺ ὁ Δαβίδ Κ. ἦταν ἕνας
ἀντρας δειλὸς καὶ ἀπόλεμος καὶ σχεδὸν προδότης, βλ. κατωτέρω, σ. 39, κι ἔτσι δὲν ἤθελαν
νὰ ἀμαυρῶσουν τὴ μνήμη τῆς περιφημῆς Ἀννας Κ. καὶ τοῦ Ἀλέξιου Κ. ποὺ μὲ τόσους δι-
θωραμπῶς ἐκθειάζει ὁ ἀδελφὸς τοῦ Νικητά, ὁ Μιχαὴλ Χωνιάτης, βλ. Μιχ. Χωνιάτην.
Τὰ Σωζόμενα, ἐκδ. Σπ. Λάμπρου, τ. I, σ. 336-38. Ἀπ' τὰ ἀνωτέρω, πιστεύω, ξεκάθαρα
βγαίνει πὼς ὁ Δαβίδ Κ. τῆς Θεσσαλονίκης ἦταν ἕνας γιὸς τοῦ Ἀλέξιου Κ. (τοῦ γιου τῆς
Ἀννας Κ., τῆς κόρης τοῦ Ἀλέξιου (α') Κ. καὶ τοῦ Νικηφόρου Βρυέννιου) καὶ τῆς Κα-
τὰ τῆς Γεωργίας.

1. Οἱ γονεῖς τοῦ Δαβίδ Κ. παντρεύτηκαν τὸ 1122, βλ. Γενεαλογία μου, τ. Α', σ. 308,
ὑποσ. 5. Ἀλλὰ ὁ Δαβίδ δὲν ὑπῆρξε ὁ πρωτότοκος γιὸς τοῦ ζεύγους. Πρὶν ἀπ' αὐτὸν θὰ ὑπῆρ-

ἀπόχτησε ἀπ' αὐτὸν παιδιὰ¹.

Ὁ Δαβίδ Κ. παρουσιάζεται στὸ ἱστορικὸ προσκῆνιο κατὰ τὴν πολιορκία τῆς Θεσσαλονίκης ἀπὸ τοὺς Νορμανδοὺς τοῦ βασιλέα τῆς Σικελίας Γουλιέλμου Β' (1166-1189), ἡ ὁποία κράτησε ἀπ' τὴς 6 τοῦ Αὐγούστου ὡς τὴς 24 τοῦ ἴδιου μηνά τοῦ 1185², καθὼς τότε ἦταν δουλὴ τῆς Θεσσαλονίκης³.

Ποιά ὑπῆρξε ἡ προηγούμενη σταδιοδρομία τοῦ μᾶς εἶναι ἀγνωστο, πολλὰ ὅμως εἶναι ἐκεῖνα ποὺ μαθαίνομε γι' αὐτὸν κατὰ τὸ λιγόχρονο αὐτὸ διάστημα.

Μᾶς εἶναι γνωστὸ πὼς ἐναντίον τοῦ Ἀνδρόνικου (α') Κ.⁴ ὀρισμένοι ἄρχοντες, ποὺ εἴτε καταδιώχτηκαν ἀπ' αὐτὸν εἴτε μὲ τὴ θέλησή τους ἔφυγαν ἀπ' τὴν ΚΠολη, ζήτησαν τὴν ἐπέμβαση καὶ προστασία τοῦ βασιλέα τῆς Ἱερουσαλὴμ ἢ τοῦ πρίγκιπα τῆς Ἀντιόχειας, ἄλλοι τοῦ σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου, καὶ ἄλλοι διαφόρων τῆς Εὐρώπης ἡγεμόνων, καθὼς κατέφυγαν σ' αὐτοὺς⁵.

Ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς ἦταν καὶ ἓνας παράδοξος πρίγκιπας, ὁ Ἀλέξιος Κ., γιὸς τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. Βατάτζη καὶ ἐγγονὸς τῆς π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ η ς Εὐδοκίας Κ.⁶, ἀδελφῆς τοῦ Μανουήλ (α') Κ., στὴν αὐλὴ τοῦ ὁποίου κατεῖχε τὰ ἀξιώματα τοῦ π ρ ω τ ο σ τ ρ ά τ ο ρ α⁷ καὶ τοῦ ἐ π ι τ ο ὺ κ ε ρ ά σ μ α τ ο ς⁸, ποὺ κατάφυγε στὸ βασιλέα τῆς Σικελίας Γουλιέλμου Β'. Αὐτὸς ὁ τελευταῖος νόμιζε πὼς βρέθηκε ἡ κατάλληλη εὐκαιρία νὰ πραγματοποιηθῇ τὸ ὄνειρο τῶν προκατόχων του, ἡ κατάληψη τῆς ΚΠολης.

Ὁ Γουλιέλμος Β' ἐτοίμασε γρήγορα στρατὸ καὶ στόλο πολὺ: 80.000 πεζοί, ποὺ ἀπ' αὐτοὺς μόνο 5.000 ἵππότες, καὶ 200 πλοῖα⁹, καὶ τοὺς ἔστειλε πάλι στὸ Δυρράχιο, ὅπως ἄλλοτε ὁ Ροβέρτος Γυσκάρδος καὶ ὁ Βοημοῦνδος. Ἀφοῦ ἀποβίβασε στρατὸ καὶ κατέβαλε τὴν πόλη, ἔστειλε τὸ στόλο στὴ Θεσσα-

χαν ἄλλα τέκνα, καὶ ἰδιαίτερα ὁ πρῶτότοκος γιὸς τοῦ ζεύγους, ποὺ θὰ ἔφερε τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς πάππου του (Νικηφόρου Βρυέννιου), δηλ. τὸ ὄνομα Νικηφόρος, βλ. S. D e J o n g h, La Généalogie des Comnènes, σ. 32, ὑποσ. 4. Γι' αὐτὸ καὶ τοποθετῶ τὴ γέννηση τοῦ Δαβίδ περὶ τὸ 1135, καθὼς μάλιστα τὸ 1185 ποὺ τὸν συναντᾶμε στὴ Θεσσαλονίκη δὲ δείχνει νὰ εἶχε ἡλικία πάνω ἀπὸ 50 χρονῶ.

1. Ὁ Μιχαὴλ Χωνιάτης, Τὰ Σωζόμενα, ἐκδ. Σπ. Λάμπρου, τ. Ι, σ. 336, μᾶς βεβαιώνει πὼς κατὰ τὸ 1201/2 δὲν ὑπῆρχαν πιά ἀπόγονοι τοῦ Ἀλέξιου Κ.· γι' αὐτὸ δὲ φαίνεται ὁ Δαβίδ νὰ ἀπόχτησε παιδιὰ.

2. Εὐστάθιος, Κυρ., σ. 66 καὶ 104, Bonn, σ. 425 καὶ 460· Χωνιάτης, σ. 392. Πρβλ. Κ. Ἀ μ α ν τ ο ς, Ἱστορία Βυζαντινοῦ Κράτους, Ἀθήναι 1947, τ. Β', σ. 365· Κ. Π α π α ρ - ρ η γ ὀ π ο υ λ ο ς, τ. Δ', β', σ. 167.

3. Χωνιάτης, σ. 386-87· Εὐστάθιος, Κυρ., σ. 14 κ.έ., Bonn, σ. 376 κ.έ.

4. Βλ. Γενεαλογία μου τῶν Κομνηνῶν, τ. Α', προσωπογραφίαν Ἀνδρόνικου (α') Κ., σ. 87, ὑποσ. 479.

5. Εὐστάθιος, Κυρ., σ. 56, Bonn, σ. 415-16· Χωνιάτης, σ. 384-85.

6. Βλ. Γενεαλογία μου, τ. Β', προσωπογραφίαν Ἀνδρόνικου Κ. Βατάτζη, σ. 148, ὑπ. 7.

7. Εὐστάθιος, Κυρ., σ. 20, Bonn, σ. 382.

8. Χωνιάτης, σ. 384. Πρβλ. G u i l l a n d, EB 3(1945)190.

9. Χωνιάτης, σ. 384· Εὐστάθιος, Κυρ., σ. 58, Bonn, σ. 418.

10. Εὐστάθιος, Κυρ., σ. 62-64, Bonn, σ. 422.

λονίκη¹. Ὁ δούξ τοῦ Δυρραχίου Ἰωάννης Βρανᾶς² δὲν πρόβαλε τὴν ἀντίσταση ποῦ ἔπρεπε, γιατί ἤθελε τὴν καθαίρεση τοῦ Ἀνδρόνικου (α') Κ., ἐνῶ συγχρόνως φοβόταν μὴν πέσει στὰ χέρια του, καὶ ἄλλος ἀπεσταλμένος τοῦ Ἀνδρόνικου (α'), ἐκεῖνος ὁ γαμβρός του Ρωμανός, δεύτερος σύζυγος τῆς κόρης του Μαρίας Κ., δὲν κοίταζε τὴν ἄμυνα τῆς πόλης, ἀλλὰ πῶς νὰ ἐκμεταλλευτῇ τοὺς Δυρραχιώτες καὶ νὰ πλουτίσῃ³.

Ὁ νορμανδικὸς στρατὸς ἀπ' τὴν Ἡπειρο καὶ τὴ Μακεδονία προχώρησε στὴ Θεσσαλονίκη, ὅπου ἔφτασε στίς 6 τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1185, ἐνῶ ὁ στόλος ἀπ' τὸ Ἰόνιο παράπλευσε τὴν Πελοπόννησο, μῆκε στοὶ Αἰγαῖο, καὶ ἔφτασε στὴ Θεσσαλονίκη στίς 15 τοῦ Αὐγούστου⁴.

Πρὶν ἀκόμη φτάσῃ ὁ στόλος, καὶ ὁ στρατὸς ἀρχίσῃ τὴν τακτικὴ πολιορκία, μερικοὶ ἀπ' τοὺς στρατιῶτες τῆς Θεσσαλονίκης, θέλοντας, λέει ὁ Εὐστάθιος, νὰ δείξουν τὴ γενναιότητά τους, «γιατί ὁ δούξ καὶ στρατηγὸς Δαβίδ Κ. φοβερὸς ἦταν στοὺς νὰ κοιμᾶται», ὤρμησαν ἔξω ἀπ' τὸ τεῖχος καὶ ἐπιασαν ἕνα Νορμανδό, ποῦ ἀφοῦ τὸν ἐντυσαν μὲ λαμπρὰ στρατιωτικὰ φορέματα, ὅχι μὲ τὰ δικά του, τὸν διαπόμευσαν διὰ μέσου τῆς πόλης, καὶ ὡς νὰ ἐπιασαν κάποιον πολὺ σπουδαῖο ἔχτρο, ὑπερφηφανεύονταν καὶ καυχόνταν, καὶ ἀμέσως ὁ δούξ καὶ στρατηγὸς Δαβίδ ἔστειλε ἀναφορὰ στὸν αὐτοκράτορα Ἀνδρόνικο (α') πὼς «τὰ πράματα πᾶνε πολὺ καλὰ».

Τὴν ἄλλη μέρα στάλθηκαν μερικοὶ καὶ ἐπιασαν δυὸ δυστυχημένα ἀλογάρια καὶ πῆραν καὶ ἕνα σκούφο ἀπὸ κάποιον Νορμανδὸ στρατιώτη ποῦ πέτυχε νὰ τοὺς ξεφύγῃ. Καὶ ἀμέσως θρίαμβος μέσα στὴν πόλη, καὶ τὰ ἀλογάρια βλέπονταν μὲ περιέργεια καὶ ἔκσταση, σὰν νὰ ἦταν κάτι τὸ σπουδαῖο ποῦ τὰ ἐπιασαν, καὶ ὁ σκούφος τοῦ στρατιώτη σηκώθηκε μὲ ἕνα κοντάρι ψηλά ὡς σημαία, σὰν ἕνα μεγάλο ἐπίτευγμα καὶ κατόρθωμα. Καὶ πάνω σ' αὐτὰ μιὰ δεύτερη ἀναφορὰ τοῦ δούκα Δαβίδ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα πὼς «πᾶμε πολὺ καλὰ στοὺς πόλεμο μὲ τοὺς Νορμανδοὺς».

Σὲ μιὰ συμπλοκὴ ποῦ ἐπακολούθησε ἀνάμεσα σὲ Ἕλληνας καὶ Νορμανδοὺς, οἱ τελευταῖοι ὑποχώρησαν, γιὰ νὰ στείλῃ καὶ τρίτη ἀναφορὰ ὁ Δαβίδ στοὺς Ἀνδρόνικο (α') πὼς «μὲ τὴ βασιλικὴ εὐχὴ καὶ εὐτυχία νικήσαμε καὶ στοὺς τρίτο πόλεμον»⁵.

Καὶ ἤθελε μὲν ὁ κύρ Δαβίδ Κ. τίς τρεῖς αὐτὲς ψευτονικές νὰ περιλάβῃ

1. Χωνιάτης, σ. 385· Εὐστάθιος, Κυρ., σ. 64, Bonn, σ. 423.

2. Γιὰ τοὺς Βρανᾶδες, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α', προσωπογραφίαν Εὐδοκίας Κ., σ. 130, ὑποσ. 27. Ὁ ἀνωτέρω Ἰωάννης Βρανᾶς πιθανὸν νὰ ἦταν ἕνας γιὸς τοῦ Δημήτριου Βρανᾶ, εἴτε τοῦ ἀδελφοῦ του Γεώργιου.

3. Εὐστάθιος, Κυρ., σ. 64, Bonn, σ. 423-24.

4. Εὐστάθιος, Κυρ., σ. 66, Bonn, σ. 425. Γιὰ τὴ σύζευξη τοῦ Ρωμανοῦ, βλ. Γενεαλογία μου, τ. Β', προσωπογραφίαν Μαρίας Κ., σ. 163, ὑποσ. 9.

5. Εὐστάθιος, Κυρ., σ. 68-70, Bonn, σ. 427-28.

σὲ μιὰ ἀναφορά, καθὼς λυποῦνταν τὰ ἐξοδα τῶν ἀποστολῶν μὲ τὰ ταχυδρομικὰ ἄλογα—μαζί μὲ ὅλα τ' ἄλλα ὁ κύρ Δαβίδ ἦταν καὶ πολὺ τσιγκούνης—ἀλλὰ ἡ ἀνάγκη νὰ ξεγελάει τὸν αὐτοκράτορα, τὸν ὑποχρέωνε σ' αὐτὲς τὶς ἔκτακτες δαπάνες. «Γιατὶ ὁ Ἀνδρόνικος (α') μισοῦσε τὸ Δαβίδ Κ., ὅπως καὶ τοὺς ἄλλους ποὺ ἀνῆκαν στὴν ἀριστοκρατία, λέει ὁ Εὐστάθιος, κι αὐτὸς τοῦ ἀνταπόδιδε τὸ μίσος κατὰ τρόπο ἀνάλογο. Καὶ ὅπως ὁ ἴδιος ὁ Δαβίδ ἔλεγε, φοβόταν κάθε μέρα καὶ πιὸ πολὺ, μήπως καὶ ἀπ' τὴν ΚΠολη πεταχτῇ κάποιος αὐτοκρατορικὸς ἀπεσταλμένος στὴ Θεσσαλονίκη, γιὰ νὰ τοῦ βγάλῃ τὰ μάτια»¹.

Τὰ λάθη τοῦ Δαβίδ Κ. γιὰ τὴν ἄμυνα τῆς δεύτερης πόλης τῆς Αὐτοκρατορίας δὲν ἦσαν λίγα. «Αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ δοῦξ Δαβίδ ἄφησε νὰ φύγουν ἀπ' τὴν πόλιν οἱ πιὸ πλούσιοι ἀπ' τοὺς κατοίκους τῆς καὶ οἱ πιὸ ἐμπειροπόλεμοι ποὺ ἔπρεπε νὰ ἀποτελέσουν τὴ βάση τῆς ἄμυνας»².

Ἄλλὰ εἶναι ἀλήθεια, πὼς παρὰ τὴν ἀλόγιστη αὐτὴ ἐγκατάλειψη, «οἱ Θεσσαλονικῶτες ποὺ ἔμειναν, ἔδειξαν μεγάλη προθυμία, λέει ὁ Εὐστάθιος, στὸν ἀγώνα γιὰ τὴ σωτηρία τῆς πόλης, καὶ ὄχι μόνο οἱ ἄντρες ἀγωνίστηκαν μὲ σθένος καὶ πάθος, ἀλλὰ καὶ αὐτὲς οἱ γυναῖκες, καὶ ἡ φρουρὰ ἔδωσε ἓνα ὑπέρτατο παράδειγμα καρτερίας καὶ ἀντρεϊοσύνης»³.

«Δὲν κυριεύθηκε, λέει ἀπ' τὴν ΚΠολη ὁ Χωνιάτης, ἡ Θεσσαλονίκη ἀπ' τὴν ἀδιαφορία καὶ τὸ ἀπειροπόλεμο τῶν κατοίκων τῆς, ἀλλὰ ἀπ' τὴ χαννότητα καὶ ἀνικανότητα τοῦ σ τ ρ α τ η γ ο υ τῆς, τοῦ Δαβίδ τοῦ ἐκ Κομνηνῶν»⁴.

Ἐκτὸς ἀπ' τὴ γενναιότητα τῶν κατοίκων, τὰ τείχη τῆς Θεσσαλονίκης ἦσαν ἀσφαλισμένα καὶ ἀπ' τὴν ξηρὰ καὶ ἀπ' τὴ θάλασσα, ἐκτὸς ἀπὸ ἓνα μέρος στὸ λιμάνι, ποὺ κι αὐτὸ θὰ μπορούσε νὰ γίνῃ ἀπρόσβλητο⁵, ἂν δὲν παραμελοῦνταν ἀπ' τὸν ἀνάξιο διοικητὴ, τὸ Δαβίδ Κ., ἔτσι ποὺ «οἱ πιὸ ζωηροὶ ἀπ' τοὺς κατοίκους νὰ τοῦ τὰ ψάλουν γιὰ τὰ καλὰ καὶ νὰ τὸν ἀναθεματίζουν»⁶.

Κοντὰ σ' αὐτά, οὔτε ἀπέξω ἐγκαταλείφθηκε ἡ πόλις ἀβοήθητη. Ὁ Ἰωάννης Μαυροζώμης, καθὼς ἐρχόταν μὲ στρατὸ ἀπ' τὴν Πελοπόννησο, παρά-

1. Εὐστάθιος, Κυρ., σ. 70, Bonn, σ. 428.

2. Εὐστάθιος, Κυρ., σ. 76, Bonn, σ. 434-35.

3. Εὐστάθιος, Κυρ., σ. 88-90, Bonn, σ. 446-47.

4. Χωνιάτης, σ. 386: «ἐάλω αὕτη πολιορκία καὶ εἰσω μεθ' ἡμέρας δέχεται τὸν πολέμιον, οὐκουν διὰ τὸ τῶν ἔνδον ἀμυνομένων ἀπάλαμνόν τε καὶ ἀπειρομάχον, τὴν δὲ μαλακίαν μᾶλλον τοῦ στρατηγούντος Δαβίδ τοῦ ἐκ Κομνηνῶν». Πρβλ. Κ. Π α π α ρ ρ η γ ὁ π ο υ λ ο ς, τ. Δ', β', σ. 165.

5. Εὐστάθιος, Κυρ., σ. 74, Bonn, σ. 432.

6. Εὐστάθιος, Κυρ., σ. 94, Bonn, σ. 452: «καὶ ὅτι τοῦ τείχους ὑπονομευομένου κατημέλησεν ὁ Δαβίδ, εἰς ὅσον καὶ ἀνάθεμα πρὸς τὸν θερμότερον καταγᾶλλεσθαι».

μεινε στη Θεσσαλονίκη, καὶ πολλὰ καὶ καλὰ συμβουλὰς ἔδωσε στὸ Δαβίδ. Ὁ Μαυροζώμης δὲν εἶχε διαταγὴ νὰ μείνῃ στὴ Θεσσαλονίκη, πῆγαινε ἀλλοῦ, ἴσως στὴν ΚΠολη· φοβήθηκε ὅμως μὴν πάθῃ κανένα κακὸ ἀπ' τὸν Ἀνδρόνικο(α')—τέτοια τρομοκρατία ἐνέπνεε καὶ τέτοια παραλυσία ἔφερε στὸ Κράτος ἢ κακοβουλία τοῦ αὐτοκράτορα—ποῦ προτίμησε νὰ μπῇ στὴν πολιορκούμενη πόλη¹. Καθὼς ὅμως εἶδε πὼς δὲν ὑπῆρχε καμιὰ ἐλπίδα γιὰ νὰ σωθῇ, πῆγε, καθὼς φαίνεται, μὲ τὸ μέρος τοῦ ἐχτροῦ· τουλάχιστο κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς ἄλωσης τῆς πόλης τὸν βλέπουμε νὰ ἀναστρέφεται φιλικὰ μὲ ἓνα σύμμαχο τῶν Νορμανδῶν, τὸν πειρατὴ Σιφάντο².

Ἐκτὸς ἀπ' τὴν ἀνωτέρω ἐξωτερικὴ βοήθεια, καὶ ὁ Ἀνδρόνικος (α') Κ., καθὼς σὲ λίγο ἔπαυσε νὰ πιστεύει στὰ νικηφόρα ἀγγέλματα τοῦ Δαβίδ Κ., ἔστειλε διάφορα σώματα κάτω ἀπ' τὴν ἀρχηγία τοῦ *δομέστικο* τῆς Ἀνατολῆς Ἀλέξιου Γίδου³, τοῦ *χαρτοῦ λάριου* Θεόδωρου Χούμνου⁴, τοῦ Ἀνδρόνικου Παλ. Κομν. Δούκα⁵, τοῦ Μανουὴλ Καμύτζη Κομν. Δούκα Ἀγγ.⁶, γιοῦ τῆς Μαρίας Ἀγγ. Κομν., τοῦ γιοῦ καὶ συμβασιλέα τοῦ Ἰωάννη Κ., τοῦ καὶ Καλοῖωάννη λεγόμενου⁷, καὶ τοῦ ἀφοσιωμένου στὸν αὐτοκράτορα εὐνοῦχου Νικηφόρου ποῦ ἔφερε τὸν τίτλο τοῦ *παρὰ κωμαίου* ⁸. Αὐτὸς ὁ τελευταῖος ἔστειλε ἓνα γράμμα στὸ Δαβίδ πὼς ἔρχεται μὲ ἀναρίθμητη στρατιὰ καὶ πὼς αὐτὸ καὶ μόνο φοβᾶται, μήπως οἱ Νορμανδοί, καθὼς μάθουν τὸν κίνδυνο ποῦ κρέμεται ἀπὸ πάνω τους, φύγουν, κι ἔτσι αὐτὸς δὲν κατορθώσῃ νὰ τοὺς πιάσῃ⁹.

Ἔνας ἀπ' τοὺς ἀνωτέρω στρατηγούς, ὁ Θεόδωρος Χοῦμνος, ἔπεσε μὲ τόλμη καὶ γενναιότητα ἐναντίον τῶν πολιορκητῶν καὶ τοὺς ἔφερε σὲ τέτοια ἀμνηχανία, ποῦ αὐτοὶ ἀργότερα ὁμολογοῦσαν πὼς, ἂν τὴν ὥρα ἐκείνη ποῦ ἔπεσε πάνω τους ὁ Χοῦμνος, ὁρμοῦσαν συγχρόνως καὶ οἱ πολεμιστὲς τῆς Θεσσαλονίκης, θὰ εἶχαν κυριεύσει ὅλες τὶς πολιορκητικὲς μηχανές τους, ὅλο τὸ στρατόπεδό τους, καὶ θὰ ἔκαναν μεγάλες ζημιές καὶ στὰ πλοῖα. Ἀλλὰ ὁ Δαβίδ ἀντὶ νὰ κάνῃ αὐτό, ἀνέβηκε σ' ἓνα ὕψωμα τῆς πόλης καὶ ἀπὸ κεῖ πα-

1. Εὐστάθιος, Κυρ., σ. 88, Bonn, σ. 445.

2. Εὐστάθιος, Κυρ., σ. 106, Bonn, σ. 463.

3. Γιὰ τὸν Ἀλέξιο Γίδο, βλ. Εὐστάθιον, Κυρ., σ. 72, Bonn, σ. 430· τὸ βαπτιστικὸ του ὄνομα μᾶς δίνει ὁ Χωνιάτης, σ. 587, 526-27.

4. Γιὰ τὸ Θεόδωρο Χοῦμνο, βλ. Εὐστάθιον, Κυρ., σ. 72, Bonn, σ. 430, καὶ Χωνιάτης, σ. 412· τὸ βαπτιστικὸ του ὄνομα μᾶς δίνει ὁ Χωνιάτης, σ. 355.

5. Χωνιάτης, σ. 412· Εὐστάθιος, Κυρ., σ. 72, Bonn, σ. 430· *Zacos - Veglery*, Byzantine Lead Seals, vol. I, part III, Basel 1972, ἀριθ. 2747, σ. 1558-59.

6. Εὐστάθιος, Κυρ., σ. 72, Bonn, σ. 430.

7. Χωνιάτης, σ. 412. Εὐστάθιος, Κυρ., σ. 130, Bonn, σ. 485.

8. Χωνιάτης, σ. 412· Εὐστάθιος, Κυρ., σ. 72, Bonn, σ. 430.

9. Εὐστάθιος, Κυρ., σ. 72, Bonn, σ. 431.

νηγυρικά καμάρωνε τὴ μάχη ποὺ γινόταν, μὲ τέτοια ἀναμελιὰ ποὺ προκάλεσε τὶς εἰρωνεῖες τῶν γυναικῶν καὶ τὶς διαμαρτυρίες τους, γιατί ἔβγαλε αὐτὲς ἀπ' τὸ ἀσφαλισμένο ἐκεῖνο μέρος γιὰ νὰ ἀνέβῃ ὁ ἴδιος καὶ νὰ πάρῃ θέση γυναικας, ἀλλὰ καὶ οἱ εἰρωνεῖες τῶν γυναικῶν δὲν τὸν ἔκαναν νὰ σκεφτῇ κάτι τὸ πιὸ ἀντρικό¹.

Καθὼς ὁ Ἄνδρόνικος (α') εἶχε πειστή πιά ὁλότελα γιὰ τὴν ἀνικανότητα τοῦ Δαβίδ Κ., καὶ ἀκόμη πῶς τὸν ξεγελάει καὶ ἐνεργεῖ σὰν νὰ ἤθελε νὰ βοηθήσῃ τοὺς Νορμανδούς², πρόσταξε τὴ σύλληψη καὶ τὴ φυλάκιση στὴν ΚΠολη, ὅπου ἔμεναν, τῆς μητέρας τοῦ Δαβίδ, τῆς Κατάνης τῆς Γεωργίας, καὶ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Ἄνδρόνικου Κ., «ἂν καὶ αὐτοὶ σὲ τίποτε, ὅπως λέει ὁ Εὐστάθιος, δὲν ἔφταιξαν»³.

Καὶ ἀκόμη, ὁ Ἄνδρόνικος (α') ἔδωσε ὁδηγίες στὸν ἀφοσιωμένο του εὐνοῦχο **π α ρ α κ ο ι μ ὁ μ ε ν ο** Νικηφόρο, ὅχι μόνον νὰ βοηθήσῃ στὴν ἄμυνα τῆς Θεσσαλονίκης, ἀλλὰ καὶ νὰ πετύχῃ μὲ κατάλληλο τρόπο νὰ ἐξοντώσῃ τὸ Δαβίδ Κ. καὶ νὰ τὸν ἀντικαταστήσῃ ὁ ἴδιος στὸ ἀξίωμα του. Ὁ Δαβίδ ὅμως μωρίστηκε τὰ πράματα καὶ συντόμευσε τὸ χρόνο τῆς ἄλωσης τῆς πόλης!, κι ἔτσι «ἔξφυγε τὸν **ἀ γ κ υ λ ο χ ε ἰ λ η** Ἄνδρόνικο (α'), καθὼς ὁ ἴδιος ἔγινε ἕνας Ἄνδρόνικος ἐναντίον ἐκείνου τοῦ **γ α μ ψ ο ν ὄ χ η**» (τοῦ Ἄνδρόνικου α' δηλ.)⁴.

«Τὸ βράδυ ἦλθε ὁ **π α ρ α κ ο ι μ ὁ μ ε ν ο**, λέει ὁ Εὐστάθιος, καὶ τὸ πρωὶ καταστραφῆκαμε, γιατί ἔτσι ἔφτιαξε τὰ πράματα ὁ Δαβίδ, ποὺ γιὰ νὰ μὴ δῇ μέσα στὴν πόλη αὐτὸν ποὺ φοβόταν, δηλ. τὸ Νικηφόρο, μᾶς ἄφησε χωρὶς τὴν ἀπέξω στρατιωτικὴ βοήθεια, αὐτὴ τοῦ Νικηφόρου· προτίμησε νὰ μὴ σωθοῦμε ἐμεῖς καὶ ἡ πόλη, γιὰ νὰ μὴν πάθῃ ὁ ἴδιος τὸ κακὸ ποὺ τὸν περίμενε, ἂν σωζόταν ἡ πόλη»⁵.

«Καθὼς ὁ Δαβίδ Κ. κυνηγιότανε ἀπ' τὸ θεῖο του βασιλεῖα Ἄνδρόνικο (α') Κ.⁶, μηχανευόταν τὸ καθετὶ γιὰ νὰ μὴν πέσῃ στὰ χέρια του, καὶ καθόλου

1. Εὐστάθιος, Κυρ., σ. 86, Bonn, σ. 443-44.

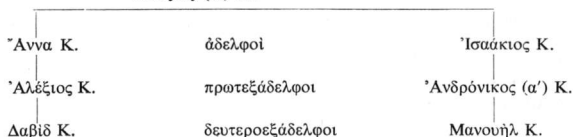
2. Κ. Ἄ μ α ν τ ο ς, Ἱστορία Βυζαντ. Κράτους, τ. Β', σ. 365.

3. Εὐστάθιος, Κυρ., σ. 72, Bonn, σ. 430: «Ἐάλωσαν γάρ δι' αὐτὸν ὡς ἐπὶ θανάτῳ ἐκεῖ καὶ ἡ τοῦτου μήτηρ καὶ ὁ ἀδελφός, οὐδὲν αὐτοὶ ἁμαρτύνοντες». Χωνιάτης, σ. 415.

4. Εὐστάθιος, Κυρ., σ. 80, Bonn, σ. 438-39.

5. Εὐστάθιος, Κυρ., σ. 80-82, Bonn, σ. 439.

6. Ἀλέξιος (α') Κ.

δὲν τὸν ἔμελε γιὰ τὴν ὠραία Θεσσαλονίκη», συμπληρώνει ὁ Εὐστάθιος· «γιὰ ἓνα πράμα μόνο τὸν ἔμελε, νὰ σωθῇ ὁ ἴδιος, καὶ μετὰ ἀπ' αὐτὸ ἄς χανόταν ὁ κόσμος ὅλος»¹.

Ήταν πραγματικά ἐλεεινὸς ὁ Δαβίδ Κ., ἕνας ἀπ' τοὺς χειρότερους ἀπὸ ὅσους σκιαγραφοῦμε στὴ Γενεαλογία τῶν Κομνηνῶν, στὸ ὑπὸ ἐκδοσὴ ἀπ' τὸ Κέντρο Βυζαντινῶν Ἑρευνῶν ἐκτενὲς ἔργο μας.

Παραπονοῦνταν οἱ στρατιωτικοὶ πὼς τὰ πετροβόλα ὄργανα τῆς πόλης δὲν μποροῦσαν νὰ ἀνταγωνιστοῦν ἐκεῖνα τοῦ ἐχτροῦ, καὶ ὁ Δαβίδ ὁ ἀπὸ Κ ο μ ν η ὦ ν, ἀντὶ νὰ φροντίσῃ νὰ διορθωθῇ τὸ πράμα, «καὶ τί νὰ κάνω;», ξερά ἀπαντοῦσε, ἀπὸ ἀδιαφορία, ἀναμελιά, πονηρία καὶ κρυψίνοια.

Ἄκουγε πὼς τὸ τεῖχος ποὺ ἦταν πρὸς τὸ λιμάνι κινδυνεύει νὰ καταληφθῇ ἀπ' τοὺς Νορμανδοὺς καὶ ἀπαντοῦσε μὲ «μιά αἰσχρολογία ποὺ ἀναφερόταν στὶς μητέρες τῶν ἐχτρῶν, ὡς ἕνας κοινὸς αἰσχρολόγος τοῦ ὑποκόσμου».

Οἱ ἄντρες ποὺ μάχονταν πάνω στὰ τεῖχη τοῦ ζητοῦσαν βέλη, καὶ κείνος «καὶ ποὺ νὰ τὰ εὔρω;», ψιθύριζε, καὶ δὲν ἔδινε τίποτε, καὶ πάνω σ' αὐτὰ ἡ πόλη ἀπόκαμνε καὶ ἔπεφτε.

Ἔσπαζε πετροβόλος μηχανὴ καὶ ζητοῦσαν ξύλο γιὰ νὰ τὴν ἐπισκευάσουν, κι αὐτὸς «καὶ ποὺ νὰ ὑπάρχῃ τέτοιο πράμα;» παραμιλώντας ἀποκρινόταν.

Ἄν κάποιος ἄλλος ἢ ἄλλοι κάτι ἀπαραίτητο γιὰ τὴν ἄμυνα ζητοῦσαν, δέχονταν ἀπ' τὸν ἀνάξιο κυβερνήτη ἀπειλὲς πὼς θὰ μαστιγωθοῦν ἢ θὰ τυφλωθοῦν ἢ θὰ παλουκωθοῦν, ἂν δὲν παύσουν νὰ μιλοῦν καὶ νὰ ζητοῦν.

Καὶ ἕνας πολίτης τῆς μεσαίας τάξης, πολεμιστῆς, χυπήθηκε στὸ κεφάλι καὶ στὸ πρόσωπο, γιατί εἶχε τὴν τὸλμη νὰ ἐπικρίνῃ τὴ στρατηγικὴ τακτικὴ τοῦ δ ο υ κ ὸ ς Δαβίδ².

Ἐνὼ εἶχε καθήκον νὰ προμηθεύσῃ τὴν πόλιν ἀπὸ στάρι, ὀλότελα τὸ παρὰμέλησε, φροντίζοντας μόνο νὰ συνάξῃ ἄφθονο γιὰ τὸν ἑαυτό του καὶ τοὺς ἀκολούθους του—ποὺ ἀπ' αὐτὸ τίποτε στὸ τέλος ὁ ἄθλιος δὲν ὠφελήθηκε—ἐνῶ ὁ λαὸς χτυπήθηκε ἀπὸ τέτοιο λιμό, ποὺ κινδύνευσαν νὰ φαγωθοῦν ἀνάμεσα τους, ἂν δὲν ἐρχόταν τόσο γρήγορα ἡ νίκη τῶν Νορμανδῶν³.

Ἀλλὰ συνέβη καὶ ἔλλειψη νεροῦ τρομερῇ. Ἡ δεξαμενὴ τῆς ἀκρόπολης ποὺ ἂν πολλὸν καιρὸ δὲ λειτούργουσε, εἶχε ἀνάγκη ἐπισκευῆς. Καὶ ἡ ἐπισκευὴ ἐγίνε κατὰ τρόπο ἐξαίρετο ἀπὸ ἕναν, ὄχι ἄσημο πολεμιστῇ, τὸ Λέοντα Μαζιδᾶν, ποὺ παρατήρησε πὼς ἦταν ἀνάγκη νὰ μὴ μπῇ μερικὲς μέρες νερὸ στὴ δεξαμενὴ γιὰ νὰ στεγνώσῃ ἡ τίτανος (=ὁ γύψος). Ὁ Δαβίδ ὅμως πρόσταξε νὰ τρέξῃ τὸ νερὸ τὴν ἴδια μέρα μέσα στὸ σκευὸς. Τὸ ἔμαθε ὁ Μαζιδᾶς καὶ ἔτρεξε νὰ παρατηρήσῃ στὸ δ ο υ κ ὸ α πὼς ἄδικα ἐγίνε ἡ ἐπισκευή, γιατί καθὼς ἡ τίτανος

1. Εὐστάθιος, Κυρ., σ. 82, Bonn, σ. 439.

2. Εὐστάθιος, Κυρ., σ. 74-76, Bonn, σ. 433-34.

3. Εὐστάθιος, Κυρ., σ. 76, Bonn, σ. 434.

θά ἀναλυθῇ, ἡ δεξαμενὴ μόλις γεμίζεται θά ἀδειάζῃ. Ἄλλὰ ὁ Δαβὶδ ἐπέμεινε καὶ ἡ ἀκρόπολις ἔμεινε χωρὶς νερό, κι ἔτσι χάθηκε ἡ τελευταία ἐλπίδα ποὺ εἶχαν οἱ κάτοικοι νὰ σωθοῦν σ' αὐτὴ, ὅταν θά κυριευόταν ἡ κάτω πόλη¹.

Οἱ μέρες τῆς πολιορκίας περνοῦσαν καὶ σὲ ὅλο αὐτὸ τὸ διάστημα, καὶ κατὰ τὴν ἀκμὴ τοῦ πολέμου ποὺ διεξαγόταν, κανεὶς δὲν εἶδε τὸν κυβερνήτη καὶ δ ο υ κ αὶ σ τ ρ α τ η γ ὁ Δαβὶδ Κ. μὲ ὄπλα στὸ χέρι καὶ πάνω σὲ ἄλογο νὰ τρέχῃ καὶ νὰ πολεμᾷ καὶ νὰ ἐμπνέῃ τοὺς πολεμιστές. Ἀντὶ γιὰ ἄλογο μεταχειριζόταν ἓνα μουλάρι καὶ φοροῦσε βράκα καὶ πέδιλα τοῦ τελευταίου συρμοῦ. Σκέπαζε τὸ κεφάλι κατὰ τὸν τρόπο τῶν Γεωργιανῶν (Ἰβήρων) μὲ ἓνα ἐκλεπτυσμένο κόκκινο καπέλο, δῶρο ἴσως τῶν βασιλικῶν συγγενῶν τοῦ τῆς Γεωργίας (Ἰβηρίας). Αὐτὸ τὸ καπέλο τὸ κατασκεύαζαν οἱ Γεωργιανοὶ καὶ τοῦ εἶχαν δώσει μιὰ εἰδικὴ ὀνομασία. Ἦταν ἓνα καπέλο μὲ πολλὰς πτυχές, μαζεμένο κατὰ τὴν ὑπόλοιπη περίθεση, καὶ κατὰ τὸ πρόσωπο ξανοιγόταν γιὰ νὰ τὸ προφυλᾷ ἀρκετὰ ἀπ' τὶς ἀχτίδες τοῦ ἥλιου. «Ἄρεσε αὐτὸ τὸ καπέλο στὸ Δαβὶδ, λέει ὁ Εὐστάθιος, γιατί δὲν τὸν ἐδειχνε ὡς στρατιώτη καὶ πολεμιστὴ, ἀλλὰ ὡς ἓναν κομψευόμενο ἀριστοκράτη ποὺ δὲν ἤθελε νὰ τὸν κἀνῃ ὁ ἥλιος».

Κάποτε ὁ κύρ Δαβὶδ Κ., καθὼς βρισκόταν στὴν ἀκρόπολη, ἔρριξε ἓνα βέλος καὶ μιὰ πέτρα ἀπὸ σφενδόνη, καὶ προκάλεσε τὰ γέλοια καὶ τὶς εἰρωνεῖες τῶν παρισταμένων.

Καθὼς πάλι μέσα ἀπ' τὰ τεῖχη καθόταν κάτω ἀπὸ κάποια σκιά, καὶ ἐβλεπε τοὺς Νορμανδοὺς νὰ ρίχνουν τὰ βέλη τους, συνήθιζε νὰ λέῃ: «Πραγματικά, καλὲ μου φίλε, δὲν εἶναι καλὰ πράγματα αὐτά»².

Τέτοιος ἄνθρωπος ποὺ ἦταν, ἐχτρὸς τοῦ πολέμου καὶ φίλος ὅς ποῦμε τῆς εἰρήνης, ἐπέτρεπε στοὺς ἄλλους νὰ κάνουν τὸ καθήκον τους στὸν πόλεμο καὶ μάλιστα σὲ πόλεμο ἀμυντικό³.

Ρωτᾷ ὁ Εὐστάθιος, ὁ μητροπολίτης Θεσσαλονίκης, αὐτόπτης τῆς πολιορκίας, «ὅ πολλὺς στὸ λόγο καὶ τὴν ἀρετὴ παντοῦ διαβοημένος, κατὰ τὸ Χωνιάτη⁴, «τὸ κλέος τῶν ποιμεναρχῶν», κατὰ τὸν Ἐφραίμ⁵, καὶ δίδει ὁ ἴδιος (ὁ Εὐστάθιος) καὶ τὴν ἀπάντηση: «Οὔτε ὁ ἴδιος (ὁ Δαβὶδ) ἤθελε νὰ εἶναι δραστήριος στὸν πόλεμο, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους μὲ τὴ βία ἐμπόδιζε νὰ πολεμοῦν»⁶.

Καὶ βλέπομε αὐτὸν τὸ Δαβὶδ Κ. νὰ χαριτολογῇ πάνω στὶς πιὸ τραγί-

1. Εὐστάθιος, Κυρ., σ. 76-78, Bonn, σ. 435-36.

2. Εὐστάθιος, Κυρ., σ. 82, Bonn, σ. 439-40.

3. Εὐστάθιος, Κυρ., σ. 84, Bonn, σ. 441.

4. Χωνιάτης, σ. 399.

5. Ἐφραίμ, σ. 200, στίχ. 4790.

6. Εὐστάθιος, Κυρ., σ. 84, Bonn, σ. 441.

κὲς στιγμές, πάνω στὴν ἀγωνία τῶν ἀνθρώπων ποὺ κυβερνοῦσε, πάνω στὸ ἄγχος τῶν πολεμιστῶν ποὺ ἀπὸ στιγμὴ σὲ στιγμὴ περίμεναν νὰ μποῦν στὴ Θεσσαλονίκη οἱ Νορμανδοὶ καὶ νὰ τοὺς σφάζουν.

Ὅταν κάποια μεγάλη μηχανὴ τοῦ ἔχτροῦ ἔρριχνε μουγγρίζοντας ὀγκώδεις πέτρες ποὺ ἔκαναν ἐρείπια τὶς ἐπάλξεις καὶ τὰ τείχη ἀπογύμνωναν ἀπ' τοὺς φύλακες, ὁ Δαβίδ Κ., καθὼς μακριὰ ἀπ' τὸν κίνδυνο στεκόταν, ἔλεγε ἀτάραχα: «ἄκουε τὴ γρηά»¹.

Ὅταν ἦλθαν νὰ τοῦ ἀναγγεῖλουν πὼς τὸ τείχος τρυπιέται ἀπέξω, «τρυπῆστέ το καὶ σεῖς ἀπὸ μέσα», ἦταν ἡ ἀπάντησή του.

Καὶ ἀφοῦ χασμουριόταν, καθόταν ἄπραγος καὶ ἀποχαυνωμένος.

Καὶ ἂν τοῦ ἔλεγαν πὼς τὸ τείχος χτυπιέται μὲ τεράστιες πέτρες, δὲ δίσταζε νὰ ἀπαντήσῃ: «χτυπῆστε το καὶ σεῖς μὲ μεγάλες πέτρες ἀπὸ μέσα».

«Ὡ παῖγνια, ξεφωνίζει ὁ Εὐστάθιος, ποῦ μὲ αὐτὰ ἐμεῖς σφαζόμαστε, καὶ αὐτός, ὁ Δαβίδ Κ., ξέφευγε τὴν τιμωρία τοῦ δὺ σ ν ο υ αὐτοκράτορα»².

Καὶ πολὺ σωστὰ καταλήγει ὁ Εὐστάθιος νὰ πῇ πὼς «ἂν καὶ ρητὲς συνθηκὲς ἀνάμεσα στὸ Δαβίδ Κ. καὶ τοὺς Νορμανδοὺς γιὰ προδοσίαν δὲν ὑπῆρξαν, ἀλλὰ ὅμως ἡ τόση γιὰ τὴν ἄμυνα τῆς πόλης ἀμέλεια, ἡ καλύτερα κακοβουλία, καὶ ἡ εὐχὴ ποὺ κατὰ διαλείμματα διατύπωνε νὰ συντομευτῇ ὁ χρόνος τῆς ἄλωσης τῆς πόλης ἀπ' τοὺς Νορμανδοὺς γιὰ νὰ διαφύγῃ τὴν τιμωρία τοῦ Ἀνδρόνικου (α') Κ., ἀκολουθώντας ὅποιαδήποτε ἄλλη τύχη, εἶναι τόσο πολὺ μὲ τὴν προδοσίαν συγγενικό, ποὺ δύσκολα μποροῦν μὲ ἄλλο ὄνομα νὰ στιγματιστοῦν»³.

Ἄν καὶ δὲν ἔλειψε καὶ ἡ κατηγορία πὼς ἦταν ἓνας πραγματικὸς προδότης καὶ πράκτορας τῶν Νορμανδῶν⁴.

Ὁ Εὐστάθιος πλάθει τὸ ρῆμα δ α υ ῖ δ ῖ ζ ω γιὰ νὰ χαρακτηρίσῃ τοὺς λίγους ὁπαδοὺς τοῦ Δαβίδ, τοὺς δ α υ ῖ δ ῖ ζ ο ν τ ε ς⁵, καὶ ἄλλοῦ λέει πὼς ὁ Δαβίδ Κ. ἐξαχρείωσε τὸ ὄνομα Δαβίδ, ποὺ ἔφερε ὁ προφητὰνακτας⁶.

Στὶς ἀρχὲς ποὺ ὁ Δαβίδ Κ. διορίστηκε δ ο ὺ ξ Θεσσαλονίκης εἶχε φιλικὲς σχέσεις μὲ τὸν ἀρχιεπίσκοπο τῆς πόλης Εὐστάθιο. Αὐτὸς ὁ τελευταῖος εὐλογοῦσε τὰ ἔργα του καὶ τὸν ὑπεράσπιζε στοὺς πολίτες ποὺ εἶχαν παράπονα ἐναντίον του, καὶ ὁ Δαβίδ ἀνταπόδιδε αὐτὰ τὰ αἰσθήματα καὶ τὸ βλέμ-

1. Εὐστάθιος, Κυρ., σ. 98, Bonn, σ. 455.

2. Εὐστάθιος, Κυρ., σ. 96, Bonn, σ. 453-54.

3. Εὐστάθιος, Κυρ., σ. 74 καὶ 78, Bonn, σ. 433 καὶ 436-37.

4. Εὐστάθιος, Κυρ., σ. 74, Bonn, σ. 433: «Δίχα γάρ συνθεσιῶν ἐπὶ ῥητοῖς καὶ μνηύσεων γνωρίμων, ἃ δὴ καὶ αὐτὰ πολλοὶ κατηγοροῦσιν ἐκείνου, τάλλα πάντα προδοτικῶς εἶχεν ὁ ἀνὴρ».

5. Εὐστάθιος, Κυρ., σ. 90, Bonn, σ. 447.

6. Εὐστάθιος, Κυρ., σ. 12, Bonn, σ. 375.

μα του και τὸ πνεῦμα του ἔστρεφε πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπο και τὸν συμβουλευόταν στὸ τί πρέπει νὰ κάνῃ¹.

«Ἀλλὰ τώρα τί νὰ πῶ γι' αὐτόν;» ρωτάει ὁ Εὐστάθιος, «ποὺ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ζημίωσε στὶς περιουσίες τους, μύριους δὲ και στὴ ζωή;»². «Κάποτε ἦταν ἄξιος τῆς φιλίας μου, τώρα ὅμως εἶναι ἄξιος παγκόσμιου μίσους»³.

Τέτοιος λοιπὸν καθὼς ἦταν ὁ δ ο ὤ ξ Θεσσαλονίκης Δαβὶδ Κ., εὐκόλα μπορούμε νὰ καταλάβωμε πῶς ἡ πόλη δὲν μπόρεσε νὰ ἀντέξῃ πιὸ πολλὰς ἀπὸ ἐννιά μέρες⁴ (15-24 τοῦ Αὐγούστου 1185).

«Τέτοια ἦταν, λέει ὁ Εὐστάθιος, ἡ κ ε φ α λ ἡ τῆς πόλης, δηλ. ὁ δ ο ὤ ξ Δαβὶδ Κ. Ὅσο γιὰ τὸ ὑπόλοιπο σῶμα (= πολεμιστὲς και κατοίκους) ἦσαν ἄνθρωποι λογιῆς-λογιῆς. Ξένοι ποὺ ἐπιστρατεύτηκαν νὰ βοηθήσουν, Ἕλληνοὶ και Γεωργιανοὶ—και ἔδω βλέπομε συμπατριῶτες τῆς μητέρας τοῦ Δαβὶδ, τῆς Κατᾶς τῆς Γεωργίας, νὰ βρίσκωνται στὸ πλευρὸ τοῦ Δαβὶδ—ἔκαναν κατὰ κάποιον τρόπο τὸ πολεμικὸ τους καθήκον.

Οἱ ἐντόπιοι Θεσσαλονικῶτες κράτησαν μιὰ γνήσια φιλοπατρία, ἀλλὰ δὲν ἦσαν πολλοί· οἱ πιὸ πολλοὶ εἶχαν φύγει και μάλιστα οἱ χειροδύναμοι και ἄξιοι νὰ πολεμήσουν και ποὺ μπορούσαν και τὸ Δαβὶδ Κ. νὰ ἐλέγξουν και στὴ σωτηρία τῆς πόλης νὰ συντελέσουν. Αὐτοὶ ποὺ παράμειναν στὴν πόλη, δὲν ἦσαν ἄνθρωποι ἀπλοὶ και νοικοκυραῖοι, ἀλλὰ θεριὰ μονάχα. Ἦσαν στ' ἀλήθεια ἀσυγκράτητοι στὸν ἔρωτά τους γιὰ τὴν πατρίδα και γιὰ τὴν πόλιν τους, ἄντρες καρθωμάτων, γεμάτοι ἀντρείοσυνῃ, πνέοντες ἀλκή, πλυσμένοι μὲ ρωμαλεότητα, διψασμένοι γιὰ πόλεμο, πεινασμένοι γιὰ ἐχθρικές βαρβαρικές σάρκες, και γενικά, μπορούμε νὰ ποῦμε, ἄντρες ἀρεϊμάνιου»⁵.

«Και ὄχι μόνο οἱ ἄντρες, λέει ὁ Εὐστάθιος, ἀλλὰ και οἱ γυναῖκες πῆραν μέρος στὴν ἄμυνα μὲ ἀληθινὴ μανία. Καὶ πέτρες κουβαλοῦσαν γιὰ τὶς πετροβόλες μηχανὲς και γιὰ τὶς σφενδόνες, και νερὸ ἔφερναν και ὅτι ἄλλο μπορούσαν ἔκαναν. Καὶ ἦταν γενικὴ ἡ συμμετοχὴ τοῦ γυναικείου κόσμου, και γρη῏ς και κορίτσια, χωρὶς καμιά διάκριση. Καὶ πολλὰς ἐξοπλίζονταν και ντύνονταν σὰν στρατιωτίνες μὲ ὅπλισμούς διάφορους, μὲ θώρακες, μὲ περικεφαλαίες, γιὰ νὰ ἔχουν ἐμφάνιση σὰν στρατιωτίνες, και πέτρες μεγάλες μὲ τὰ χέρια τους ἔρριχναν, και στὰ τείχη ἀνέβαιναν γιὰ νὰ βάλουν κατὰ τῶν ἐχτρῶν, ἔτσι ποὺ νὰ θυμίζουν τὴν ἱστορία τῶν Ἀμαζόνων».

«Και μπορεῖ κανεῖς νὰ πῇ, βλέποντας τὸ Δαβὶδ Κ. και τοὺς δ α υ ῖ τ ι κ ο ὤ ξ—και αὐτοὶ ἦσαν ἐκεῖνοι ποὺ κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο μὲ τὸ Δαβὶδ ἀντι-

1. Εὐστάθιος, Κυρ., σ. 12, Bonn, σ. 375.

2. Εὐστάθιος, Κυρ., σ. 14, Bonn, σ. 377.

3. Εὐστάθιος, Κυρ., σ. 16, Bonn, σ. 379.

4. Κ. Παπαρηγόπουλος, τ. Δ', β', σ. 167.

5. Εὐστάθιος, Κυρ., σ. 88, Bonn, σ. 446. Πρβλ. Κ. Ἀμαντος, τ. Β', σ. 365, ὑποσ. 2.

μετώπιζαν την κατάσταση, κακά και προδοτικά, και πού σάν κόρακες ἔκρωζαν κρᾶ-κρᾶ, καθὼς σάν κόλακες ἐπαινοῦσαν καθετὶ πού εὐφραине τὸ Δαβίδ, καὶ πού φούσκωναν καὶ φουσούσαν μὲ ὑπερωπία καὶ μεγαλείου ἐπίδειξη—βλέποντας λοιπὸν αὐτοὺς, μοροῦσε κανεὶς νὰ πῇ πὼς οἱ μὲν ἄντρες ἔγιναν γυναικες (= ο ἰ δ α υ ἰ δ ἰ ζ ο ν τ ε ς), οἱ δὲ γυναικες ἔγιναν ἄντρες»¹.

«Τέτοιο συντονισμὸ στὴ μάχη καὶ τέτοια ἀνείπωτη ἀντοχή, συμπληρῶνει ὁ αὐτόπτης Εὐστάθιος, εἶχαν οἱ Θεσσαλονικῶτες, πού μάχονταν, χωρὶς διακοπὴ καὶ χωρὶς καμιά ἀνάπαυση, μέρα καὶ νύχτα. Πολεμοῦσαν καὶ κρατοῦσαν τὶς θέσεις τους στὰ τείχη π α ν η μ έ ρ ι ο ι καὶ π α ν νύ χ ι ο ι. Καὶ αὐτὸ εἶναι πού ἐβλαψε ὅχι λίγο τὴν πόλη, γιὰ τὸ ἴδιο χωρὶς νὰ ἀλλάζονται, ἔμειναν στὶς θέσεις τους σὲ ὅλο τὸ διάστημα τῆς πολιορκίας· καὶ ἦταν φυσικὸ, πού στὸ τέλος ἀπόκαμαν, παραλυμένοι καὶ στὸ σῶμα καὶ στὴν ψυχὴ»².

«Καὶ κατὰ τὴ νύχτα τῆς 23ης πρὸς τὴν 24ῃ τοῦ Αὐγούστου (τοῦ 1185), μετὰ τὴν ὁποία ὁ ἥλιος ἔλαμψε, λέει ὁ Εὐστάθιος, γιὰ τὴ δυστυχία μας καὶ τὴν καταστροφὴ μας, τὸ ἀνατολικὸ τείχος τῆς πόλης ἔμεινε χωρὶς φύλακες· καὶ ἀμύντορες, ὅχι μόνο γιὰ αὐτοὶ εἶχαν ἐξαντληθῇ καὶ παραλύσει, ἀλλὰ καὶ γιὰ ὅλους τοὺς κυρίεψε μιὰ πρόληψη πὼς τὴν ἐπομένη ἢ πόλη θὰ κυριευτῇ ἀπ' τὸν ἐχτρώ»³.

Κοντὰ σὲ ὅλες αὐτὲς τὶς ἀναποδιές, ἡ ἱστορία μᾶς διδάσωσε μὲ τὰ ὀνόματά τους καὶ ὀρισμένους γενναίους πολεμιστές, ὅπως τὸ Λέοντα Κουταλά, κατὰ τὴν ἄμυνα ἀπ' τὰ τείχη⁴, καὶ τὸ Λέοντα Ἀγιοευφημίτη, ἕναν ἀπλὸ σταυλίτη, πού βλέποντας σὲ ποιά ἐλκεϊνὴ κατάσταση ἔφερε τὰ πράματα ὁ Δαβίδ, καὶ μὴ ξέροντας τί νὰ κάνη, «ὀρκίστηκε νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν πόλη πού ἔπεφε μέχρι τὴν τελευταία στιγμὴ», καὶ κατὰκρινε ἐκείνους πού δὲν εἶχαν τὴν τόλμη καὶ τὸ σθένος νὰ ἐλέγξουν ἢ νὰ ποῦν τουλάχιστον γιὰ τὸ φοβερὸ Δαβίδ, πού «γιὰ τὴν κοινὴ τους δυστυχία ἔτυχε νὰ εἶναι κυβερνήτης τῆς πόλης τους»⁵.

Πρέπει ἐπίσης νὰ ἀναφέρω τὸν τολμηρὸ Βασίλειο Τζύσκο⁶ καὶ ἀκόμη τὸ Βολέα, πού «ἀσπάστηκε τὴ μητέρα γῆ» (= σκοτώθηκε), ἀφοῦ σκότωσε γύρω στοὺς τριάντα Νορμανδούς, τοὺς πιὸ πολλοὺς μὲ τὰ ὅπλα του, καὶ στὸ τέλος, ἀφοῦ αὐτὰ ἔσπασαν, «καὶ μὲ ἀξίνη». «Αἶσχος καὶ αὐτὸ γιὰ τὸ Δαβίδ Κ., λέει ὁ Εὐστάθιος, πού ὀρκίστηκε νὰ μὴ φύγῃ ἀπ' τὴν πόλη καὶ στὴν κρί-

1. Εὐστάθιος, Κυρ., σ. 90, Bonn, σ. 447.

2. Εὐστάθιος, Κυρ., σ. 90, Bonn, σ. 448.

3. Εὐστάθιος, Κυρ., σ. 90-92, Bonn, σ. 448.

4. Εὐστάθιος, Κυρ., σ. 102, Bonn, σ. 459.

5. Εὐστάθιος, Κυρ., σ. 94, Bonn, σ. 450.

6. Εὐστάθιος, Κυρ., σ. 96, Bonn, σ. 453.

σημη στιγμή νά σκοτωθῇ μέ τὸ ἴδιο του τὸ ξίφος, ἐνῶ αὐτὸς στήν τραγική ὄρα τῆς ἄλωσης κοίταξε πῶς νά σωθῇ»¹.

Τὸ σύνθημα τῆς ὄχι ἀσύνταχτης φυγῆς δὲν τὸ ἔδωσε ἄλλος ἀπ' τὸν κορυφαῖο στρατηγὸ Δαβὶδ Κ.² Καθὼς τὸ τεῖχος τῆς πόλης σὲ ὀρισμένο μέρος τοῦ λιμένα ἔπεσε καὶ ἀνοίχτηκε χαράναιον χάσμα πρὸς θηριώδη χαρὰ τῶν ἐχτρῶν καὶ λύπη καὶ ἀπελπισία τῶν ἡμεδαπῶν, ὁ δούξ Θεσσαλονίκης Δαβὶδ Κ. ἔδειξε ἀμέσως τὶς πλάτες του στὸν ἐχτρώ. Λίγο πρὶν, ὁ θρασὺς στρατηγὸς ἔλεγε στοὺς εἰδικευμένους στὴν τειχοποιία πῶς τὸ τεῖχος—στὸ μέρος τοῦ λιμένα ποῦ ἦταν εὐπαθὲς—δὲν θὰ πέσει, καὶ πῶς ἂν πέσει, αὐτὸς θὰ διαλέξῃ τοὺς ἄριστους ἀπ' τοὺς πολεμιστὲς, καὶ μὲ αὐτοὺς θὰ δημιουργήσῃ σιδερένιο τεῖχος, τεῖχος ἀπ' τὶς ψυχὰς τους καὶ τὰ σιδερένια ὅπλα τους, καὶ πῶς μὲ αὐτὸ θὰ σταθῇ «καὶ ὡς σαράντα μέρες ἕνας ἄγρυπνος φύλακας τῆς πόλης». Ἀλλὰ μόλις τὸ τεῖχος ἔπεσε «ὁ μέγχι λόγου θρασὺς» δούξ κύρ Δαβὶδ σταμάτησε τὶς ἠχηρὰς καυχησιολογίας. Ἦδη τὸ πλοῖο τοῦ πειρατῆ Σιφάντη, σύμμαχου τῶν Νορμανδῶν, πλησίασε ἐπιδέξια τὸ ρήγμα. Μὲ τοὺς ἐπιτελεῖς του ὁ Δαβὶδ Κ. καβαλλίκεψε τὸ ἀγαπημένο του μούλαρι καὶ πῆρε τὸ δρόμο τῆς φυγῆς. Καθὼς οἱ πολεμιστὲς τὸν εἶδαν νὰ φεύγῃ, τοῦ φώναξαν δυνατά: «Κομνηνέ, στάσου καὶ πέξευσε», «Κομνηνέ, στάμα καὶ πέξευμα», ἀλλὰ αὐτὸς ἔδωσε μιὰν ἀπάντησιν μὲ ὁμοιοκαταληξία: «καβαλλίκευμα, καθά με βλέπετε», «καβαλλίκευ καὶ φεύγω, καθὼς με βλέπετε». «Καὶ ἔφυγε, αὐτὸς δίνοντας τὸ παράδειγμα τῆς φυγῆς, πᾶνω στὴν ἀγαπημένην του μούλαρα, τρυφερὸς στὴν ὄψιν, περιποιημένος στὴν περιβολή, χωρὶς ὅπλα στὸ χέρι σὰν νὰ πῆγαινε περίπατο, ἀσυνείδητος, ἥσυχος καὶ εὐτυχής, ἀνάγκητος ἀπὸ αἷμα, μαζὶ μὲ τοὺς θλιβεροὺς συντρόφους καὶ ἀκολούθους του, τοὺς κόλακες ποὺ σὲ κάθε κλίση καὶ ἐπιθυμία του, ἐκρῶζαν σὰν τοὺς κόρακες κρᾶ-κρᾶ»³.

«Ἐνα τέτοιοι προδότη εἶχε τότε φύλακα, καταλήγει καὶ ὁ Χωνιάτης, ἡ Θεσσαλονίκη δυστυχῶς»· «εἶχε κυβερνήτη τὸν καταποντιστὴ, ἱατρὸ καὶ προστάτη τὸ δηλητηριαστὴ, κι ἔτσι, ἀφοῦ γιὰ λίγο ἡ πόλις ἀντιστάθηκε, ὑπόκυψε στοὺς ἐχτρώ»⁴.

Ἡ ἀποστροφή ποῦ ἔκανε ὁ περίφημος ἀρχιερέας τῆς Θεσσαλονίκης πρὸς τὸν ἴδιο τὸ δούκα Δαβὶδ Κ. εἶναι ἀρκετὰ ἐνδιαφέρουσα καὶ διαφωτιστικὴ γιὰ τὴν πιὸ πέρα τύχη του.

1. Εὐστάθιος, Κυρ., σ. 104-106, Bonn, σ. 462. Πρβλ. Κ. Ἀμαντος, Ἱστορία Βυζαντ. Κράτους, τ. Β', σ. 365. Κατὰ Φ. Κουκουλέν, Βυζαντινὰ ἐπιθετα, ΕΕΒΣ 5(1928) 5, Βολέας σημαίνει «τὸν ἔχοντα μεγάλους βόλους, ἦτοι ὄρχεις».

2. Εὐστάθιος, Κυρ., σ. 106, Bonn, σ. 462.

3. Εὐστάθιος, Κυρ., σ. 100-102, Bonn, σ. 457-58. Πρβλ. Κ. Παπρηγόπου-λο, σ. τ. Δ', β', σ. 168.

4. Χωνιάτης, σ. 387.

«Γλήγορα γύρισες τις πλάτες σου για να φύγης, του λέει, και πιο γλήγορα έτρεξες όχι για να αντιπαραταχθής στον επιδρομέα, αλλά για να υποδουλωθής, για να κάνης πιο πανηγυρική την ανανδρία σου, για να αποδείξης πώς κανένα ίχνος γενναιότητας δεν έκρυβες μέσα σου. Ούτε κατά την πολιορκία, που ειχόσουν να κρατήση όσο το δυνατό πιο λίγο, ούτε κατά την άλωση, έδειξες ίχνη ανδρισμού, αν και θεατρικά παρουσίαζες τον άντρα και το γενναίο και τον υπερασπιστή. Τράπηκες άμέσως σε φυγή, χωρίς κανείς να σε καταδιώκη. Οί Νορμανδοί δεν σε καταδίωκαν· είχαν άλλα πολλά να σκεφτούν, άλλα προβλήματα να αντιμετωπίσουν και άλλες ανάγκες να εκπληρώσουν. Ούτε καν στη θύμισή τους θά σε έφερναν, νομίζω, αν έσύ δεν παρουσιαζόσουν μπροστά τους, για να σε περιφρονήσουν. Ξέρουν οί πραγματικά γενναίοι να παραγνωρίζουν τον αντίπαλό τους άρχηγό, όταν δεν είναι γενναίος, και τέτοιοι σε κατάλαβαν κατά την πολιορκία και αρκετή έμπειρία έλαβαν της νοηρότητάς σου»¹.

Άπ' τὰ άνωτέρω βγαίνει πώς κατά την άλωση ο Δαβίδ Κ. παρουσιάστηκε σε κάποιους άρχηγούς των Νορμανδών, που αν και τον περιφρόνησαν, γιατί είχαν καταλάβει τί λογής άρχηγός ήταν, δεν τον πείραξαν. Μετά την πτώση του Άνδρόνικου (α') Κ. και την άνοδο στο θρόνο του Ίσαάκιου (β') Άγγ., τὰ στρατεύματα του δοξασμένου στρατηγού Άλέξιου Βρανά Κομνηνού, του συζ. της Άννας Κ. Βατ., συνέτριψαν τους Νορμανδούς και άπολεutέρωσαν τη Θεσσαλονίκη. Τότε πιάστηκαν όλοι οί Έλληνες φίλοι των Νορμανδών, και ανάμεσά τους ο Άλέξιος Κ. που τυφλώθηκε². Η οίκογένεια του Δαβίδ Κ. διατελούσε κάτω άπ' τον Ίσαάκιο (β') σε ευνοία, καθώς ήταν μιά άπ' τις οίκογένειες που διώχτηκαν στον καιρό του τυραννου Άνδρόνικου (α') Κ.³, γι' αυτό και βλέπομε να διορίζεται δούξ Θεσσαλονίκης ο άδελφός του Δαβίδ Άνδρόνικος Κ.⁴, τόσο πιο πολύ που η Θεσσαλονίκη ίσως θεωρούταν ένα τιμάριο του οίκου του Άλέξιου Κ., του πατέρα του Δαβίδ Κ. και του Άνδρόνικου Κ.⁵.

Κάτω άπ' αυτές τις προϋποθέσεις, είναι φυσικό ο Δαβίδ Κ. να έμεινε άτιμώρητος μετά την ανακατάληψη της Θεσσαλονίκης άπ' τους Βυζαντινούς, αν και οί πηγές σιωπούν για τὸ πρόσωπό του.

Θά πέθανε πριν τὸ 1201/2, γιατί καθώς μās πληροφορεί ο μητροπολίτης Άθηνών Μιχαήλ Χωνιάτης, σ' αυτή τη χρονολογία, δε σώζονταν ούτε ίχνη πιά άπ' τούς άπογόνους» του με γάλου δούκα Άλέξιου Κ., του πατέρα του⁶.

1. Ευστάθιος, Κυρ., σ. 16-18, Bonn, σ. 379.

2. Χωνιάτης, σ. 472.

3. Ευστάθιος, Κυρ., σ. 72, Bonn, σ. 430· Χωνιάτης, σ. 415, βλ. και άνωτ. σ. 36, ύποσ. 3.

4. Χωνιάτης, σ. 556.

5. Βλ. άνωτέρω, σ. 31, παράγρ. 7, ύποσημ. 2 της σ. 30.

6. Μιχαήλ Χωνιάτης, Τὰ Σωζόμενα, έκδ. Σπ. Λάμπρου, τ. Ι, σ. 336.

Οί Θεσσαλονικιώτες πλήρωσαν άκριβά την έπιδρομή των Νορμανδών και την κατάληψη της πόλης τους άπ' αυτούς, για την όποια δέν ήταν καθόλου μικρή ή εύθύνη του Δαβίδ Κ.

'Αφού μπήκαν οί Νορμανδοί στην πόλη άπ' την ξηρά και τη θάλασσα, έσφαξαν αυτούς που συναντούσαν στους δρόμους, γύρω στους 7.000 Έλληνες, σέ έκδίκηση κατά κάποιο τρόπο της σφαγής των Λατίνων στην ΚΠολη τὸ 1182 άπ' τὸν 'Ανδρόνικο (α') Κ.

Μετά άπ' αὐτὲς τίς όμαδικές σφαγές, επιδόθηκαν στη συστηματική καταλήστευση και αϊχμαλωσία. Χρυσάφι και άσήμι άπ' τίς εκκλησίες και τὰ σπίτια των ευπόρων άρπάχτηκε, όπως και όλα τὰ τρόφιμα και ένδύματα. Ντυμένος άνθρωπος Θεσσαλονικιώτης ήταν κάτι τὸ σπάνιο.

Τὰ όσα έκαναν οί Νορμανδοί στη Θεσσαλονίκη ήταν «άλλη κακὼν 'Γλιάς»¹.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΒΑΡΖΟΣ

1. Χωνιάτης, σ. 388-92· Εὐστάθιος, Κυρ., σ. 104 κ.έ., Bonn, σ. 460 κ.έ. Πρβλ. Κ. Παπαρρηγόπουλος, τ. Δ', β', σ. 168-75· Κ. Άμαντος, 'Ιστορία Βυζαντ. Κράτους, τ. Β', σ. 365-66· G. Ostrogorsky, Histoire de l'État Byzantin, trad. française de J. Gouillard, Paris 1956, σ. 423· Ch. Diehl, Figures Byzantines, série II, Paris 1948, σ. 126, έλλ. μετάφρ. Στέλλας Βουρδουμπά, 'Αθήναι 1969, σ. 484· M. Levtchenko, Byzance, trad. française P. Maville, Paris 1949, σ. 245· του ίδιου έργου μετάφρ. στην έλλην. με τὸν τίτλο «'Ιστορία του Βυζαντίου», σύντομο δοκίμιο, έκδ. «Νέας 'Ελλάδας», 'Αθήνα 1953, σ. 240, και επίσης του ίδιου έργου μετάφρ. στην έλληνική Γ. Βιστάκη, με τὸν τίτλο «'Ιστορία της Βυζαντ. Αυτοκρατορίας», 'Αθήνα 1955, σ. 302· A. A. Vasiliev, 'Ιστορία Βυζαντ. Αυτοκρατορίας, μετάφρ. στην έλλην. Δ. Σαβράμη, 'Αθήνα 1954, σ. 538-39· Γ. Ι. Θεοχαρίδης, 'Ιστορία της Μακεδονίας κατά τὸς μέσους χρόνους (285-1354), έκδ. 'Εταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, Μακεδονική Βιβλιοθήκη άριθ. 55, Θεσσαλονίκη 1980, σ. 289-98, πὸν θεωρεῖ (σ. 290) τὸ Δαβίδ Κ. ὡς συγγενή του 'Ανδρόνικου (α') Κ., καθὼς ήταν ένας άπό πρωτεζάδελφο άνεμψίος του, βλ. πὸν πάνω, σ. 36, ύποσημ. 6, ὅσο για έξοδο άπ' την πόλη του Θεόδωρου Χούμνου (ὅπως ύπονοεῖται, σ. 293), άπ' τὸ κείμενο ἐξ συνάγεται εἰσόδος και παραμονή του Χούμνου στη Θεσσαλονίκη, για νά εἶναι δυνατή μιὰ έξοδος· ἡρωική επίθεση του Χούμνου μάλιστα, βλ. γι' αὐτή στὸ κείμενό μου, σ. 35, «ἡρωική έξοδος διχί 'Επίσης ὁ 'Ισαάκιος (β') 'Αγγελος, ἔγγονός της Θεοδώρας Κ., κόρης του 'Αλέξιου (α'), οὐδέποτε ὀνομάστηκε Κομνηνός (ὅπως διατείνεται ὁ συγγρ., σ. 297), ἀλλὰ μόνο ὁ ἀδελφός του 'Αλέξιος (γ') 'Αγγ. προσέλαβε τὴν ἑπωνυμία Κομνηνός (βλ. Χωνιάτης, Bonn, σ. 605: «τὴν ἀγγελωνυμίαν παρωσάμενος Κομνηνός ἐπελέγετο . . . εἴτε συναφαντῶν τῷ ὀμίμῳ και τὴν ἐκείνου ἐπικλήσιν» = νὰ μιῇ λέγεται 'Αγγελος, ὅπως ὁ ἀδελφός του 'Ισαάκιος β'), κατά τ' ἄλλα ἡ περιγραφὴ της πολιορκίας και της ἄλωσης λαμπρὴ και τονισμένα τὰ οὐσιώδη σημεία.

R É S U M É

Constatin Varzos, David Comnène, dux (gouverneur de thème) de Thessalonique, pendant la prise de la ville par les Normands de Sicile en 1185, par Constantin Varzos.

Les savants n'ont pas établi jusqu'à présent l'identité de David Comnène qui était dux de Thessalonique pendant la prise de la ville par les Normands de Sicile en 1185. A.A. Vasiliev (*The Foundation of the Empire of Trebizond*, *Speculum*, 11, 1936, p.6) dit qu'il appartenait à la famille ou à la période du règne d'Andronic Ier Comnène et ensuite qu'il était un parent d'Alexis Ier et de Manuel Ier. Les savants Gres C. Paparrigopoulos (*Ἱστορία Ἑλλήνων. Ἔθνους v. Δ'*, part II, p. 164-67) et C. Amantos (*Ἱστορία Βυζ. Κράτους*, v. II, Athènes 1947, p. 364-65) ne font aucun éclaircissement. David Comnène était un fils du grand dux Alexis Comnène (fils aîné d'Anne Comnène, l'auteur d'Alexiade, et de Nicéphore Bryennios) et de sa femme Kata de Géorgie (fille de David II le Restaurateur roi de Géorgie 1089-1125), et voilà les preuves:

1. Le nom David nous rencontrons pour la première fois chez les Comnènes et autre Comnène ne peut être que David Comnène le dux de Thessalonique, parce que c'est lui qui porte le nom de son grand-père maternel David II le Restaurateur (ou le Constructeur) de Géorgie.

2. David C. «couvrait sa tête à la manière iberienne (=géorgienne), avec un fin chapeau rouge». «Les barbares (Géorgiens) confectionnaient ces chapeaux et les qualifiaient par un nom spécial. Il était formé de plusieurs plis attachés vers le bas, s'ouvrant pour protéger le visage des rayons du soleil (Eustathe de Thessalonique, Συγγραφὴ τῆς κατ' αὐτὴν ἀλώσεως, ouvrage de la conquête de la ville, éd. S. Kyriakides, Palermo 1961, p. 82).

3. Kata de Géorgie a survécu à son mari le grand dux Alexis C. Comme nous apprenons par des historiens, quand Andronic Ier C. s'est informé de la conduite de David C. pendant le siège de Thessalonique par les Normands, il a arrêté à Constantinople la mère de ce dernier et son frère, les a emprisonnés sous garde sévère, et les menaça de mort (voir Eustache, La conquête, p. 72; N. Choniatès, éd. Bonn, p. 415). Qui était cette veuve de Comnène et ce Comnène qui furent emprisonnés par Andronic Ier? Quelle autre que la veuve d'Alexis C., Kata de Géorgie, et du frère de David C., Andronic C., de qui nous

parle Nicétas Choniatès (p. 556) et de qui nous dit qu'il était «fils d'Alexis, né de (Nicéphore) Bryennios et d'Anne, la fille d'Alexis Ier».

4. Nous apprenons encore que pour sauver David C. intervenait auprès d'Andronic Ier le fils de ce dernier le sébastocrator Manuel C. (voir Eustache, p. 70). Manuel C., comme il semble, était marié à Roussandane de Géorgie, nièce de David C. par son cousin germain Georges III, roi de Géorgie (1156-1184) (voir le Stemma dans cette étude, n. 2). Comme on voit (dans le Stemma) Manuel C. avait donné à son fils cadet le nom de David, fréquent à la cour royale de Géorgie, évidemment à l'honneur du grand-père de sa femme Roussandane; ainsi s'explique le soutien que Manuel C. procurait à David C.

5. La cause pour laquelle les historiens n'ont point parlé clairement que David ὁ ἐκ Κομνηνῶν d'après Choniatès (p. 386) était un fils d'Alexis C. et petit fils d'Anne C.—tandis que il nous l'ont dit pour son frère Andronic C.—est que David C. était un homme lâche et sans participation à la guerre et presque un traître, ne voulant pas ainsi tenir la mémoire de la fameuse Anne C. et d'Alexis C. que le frère de Nicétas, Michel Choniatès, l'archevêque d'Athènes, loue avec tant d'éloges (voir Michel Choniatès, *Τὰ Σωζόμενα*, éd. Sp. Lampros, v. I, Athènes 1879, p. 336-38). De ce que je viens de mentionner ci-dessus je pense qu'il appert clairement que David C., dux de Thessalonique en 1185, était un fils du grand dux (megas dux) Alexis C. et de Kata de Géorgie. Les parents de David C. se sont mariés en 1122, bien que Kata était à Byzance déjà au mois d'Août de 1118 (Zonaras, éd. Bonn, v. III, p. 761). Dans la suite de cette étude on relate le siège de Thessalonique par les Normands de Guillaume II de Sicile (1166-1189) et on met le point sur la politique et la conduite indigne du dux de Thessalonique David C. Ce prince étrange et bizarre depuis le commencement du siège envoyait de faux rapports à l'empereur Andronic Ier qui était cousin germain de son père Alexis C., que «tout allaient bien dans la guerre contre les Normands». Les fautes et les omissions de David C. étaient nombreuses. D'abord il a laissé partir de Thessalonique les riches et les agueris (voir Eustache, p. 76). Il a négligé la réparation de la partie des murs vers le port. Quand David C. comprit que Andronic Ier avait ordonné au parakimomène Nicéphore de le supprimer, il a hâté la prise de la cité par les ennemis (voir Eustache, p. 80). Comme David C. savait qu'Andronic Ier le poursuivait il tâchait de toute manière de n'est pas tomber entre ses mains et ne souciait pas du tout de Thessalonique. Qu'il se sauve lui même et que tout perrisse (Eustache, p. 82). Il a laissé la ville sans grain, pensant seulement pour lui même et ses compagnons (voir Eustache, p. 76). Lorsque les machines de l'ennemi jetaient en mugissant des pierres volumineuses et transformaient en ruines les remparts, David C. disait sans se troubler: «Ecoute la vieille!» (voir Eustache, p. 98). Quand on lui a dit que l'ennemi avait perforé le mur il répondait:

«Percez-le vous même de dedans». Quand on lui a dit que l'ennemi frappe le mur par des pierres énormes, «prenez vous aussi des pierres et frappez le de dedans», leur a-t-il dit (Eustache, p. 96). Le dux causait avec grâce et plaisantait aux moments les plus tragiques et sur l'angoisse des hommes qui gouvernait. L'archevêque de la ville Eustache le considère presque un traître (voir Eustache, p. 74 et 78). La population de la ville a combattu avec courage. Même les femmes se sont battues, rappelant l'histoire des Amazones (Eustache, p. 88-90; N. Choniâtès, p. 386). Et il a eu des héros (Eustache, p. 92, 94, 96, 102). A la fin le lâche et indigne gouverneur de la ville infortunée, David C., ce le petit fils d'une Anne C., «cette femme avide de pouvoir (qui) n'ait connu qu'une seule grande amertume: cette grecque altière souffrait sans l'avouer d'avoir échoué, malgré toute son habileté, à ceindre la couronne» (C. Cavafy), cet homme misérable d'une origine glorieuse, s'est enfui vers les Normands avec quelques compagnons, et à l'appel des habitants de rester, il répondit avec un bon mot: «Je monte et je pars, comme vous voyez». «Et il partit, donnant l'exemple de la fuite, sur sa mule aimable, délicat de visage, sans armes dans les mains, inconscient, tranquille et heureux, avec ses compagnons douloureux, ces flatteurs qui pour tous ses desirs coassaient comme les corbeaux krà-krà» (Eustache, p. 100-2).

Les Normands ne l'ont maltraité (Eustache, p. 16-18) contrairement ces envahisseurs sauvages et féroces dans leur entrée ont massacré 7.000 grecs. Dans des scènes d'horreur se sont répétés ce que les Grecs ont fait à Constantinople aux Latins en 1182, et aussi ce qu'on fait ses ancêtres à Ilion, à Troie (N. Choniâtès, p. 388-92; Eustache, p. 104 ss.) David C. doit être mort avant 1201/2 (Michel Choniâtès, *Τὰ Σωζόμενα*, v. I, p. 336: μηδὲ τῇ διαδοχῇ τοῦ γένους συμπαρτείναντα [τὸν Ἀλέξιο Κ.], tandis que nous devons dater sa naissance vers 1135 (C. Varzos, *La Généalogie des Comnènes*, v. II, no 112, qui publiera prochainement).